

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Факультет фізичної культури, спорту та психології
Кафедра психології

Затверджено на засіданні кафедри психології
завідувач кафедри О.О. Прокоф'єва
протокол № 1 від 02.09.2024 р.

Назва освітнього компонента <i>Обов'язковий/вибірковий</i>	ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ <i>Вибірковий</i>
Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий рівень)
Назва спеціальності	Історія та археологія
Назва освітньої програми	Історія та археологія
Рік викладання	2024-2025
Семестр	4 семестр
Викладач	Шевченко Світлана Віталіївна, кандидат психологічних наук, доцент
Посилання на профайл викладача	http://inst.mdpu.org.ua/navchalno-naukovij-institut-sotsial/kafedra-psihologiyi/sklad-kafedry-psyhologiyi/shevchenko-svitlana-vitaliyivna/
Контактна інформація та комунікація (зворотний зв'язок) з викладачем	Онлайн-консультації у робочий час: через систему центру освітніх дистанційних технологій e-mail Svetlanashev1986@gmail.com
Сторінка освітнього компоненту на сайті ЦОДТ	https://dfn.mdpu.org.ua/course/view.php?id=4597

АНОТАЦІЯ

В курсі здобувач ознайомиться з особливостями психічних та онтогенічних стадій та принципів розвитку особистості в культурно-освітньому просторі, виявлення факторів, що впливають на психічний розвиток, попередження порушень на різних етапів становлення особистості.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Мета: озброєння здобувачів вищої освіти знаннями психологічних закономірностей розвитку особистості на різних етапах онтогенезу: його феноменах, механізмах, умовах та рушійних силах.

Завдання:

- формування знань про проблематику психологічного дослідження розвитку психіки в онтогенезі, предмет, завдання та методи психології розвитку як науки;
- формувати знання про різні підходи до розвитку психіки, які існували в історії науки;
- ознайомлення з закономірностями та динамікою психічного розвитку в онтогенезі на різних вікових етапах

ПЕРЕЛІК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ, ЯКІ НАБУВАЮТЬСЯ ЗДОБУВАЧАМИ

ЗК 1. Здатність до системного наукового світогляду, вміння його використання у своїй професійній діяльності

ЗК 10. Здатність до саморозвитку та самовдосконалення

ФК 3. Знання роботи з різноманітними історичними та археологічними джерелами

ФК 8. Здатність правильного використання методологічних основ наукового дослідження в галузі історичної науки та освіти

ФК 9. Здатність до організації та управління командної діяльності, в питаннях наукових історичних досліджень та педагогічної діяльності

ФК 10. Здатність до професійної участі за фахом у виконанні науководослідних програм, грантових проєктів.

ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

ПРН 3. Знання відповідних професійно-етичних норм та моральних цінностей науковця у професійній та життєвої діяльності

ПРН 6. Знання психічних властивостей людини, як цілісного утворення, та його зв'язок з навколишнім природним і соціальним середовищем

ПРН 7. Розуміння основних напрямків розвитку сучасної системи вищої освіти; ПРН 8. Здатність володіння навичками вибору методів і засобів вирішення завдань наукового дослідження

ПРН 15. Здатність до професійної участі за фахом у виконанні науководослідних програм, грантових проєктів.

SOFT-SKILLS, ЯКІ ФОРМУЮТЬСЯ В ОСВІТНЬОМУ КОМПОНЕНТІ

- Критичне мислення
- Когнітивна гнучкість
- Управління інформацією
- Презентаційні навички
- Уміння формувати власну думку та приймати рішення
- Комунікативні здібності

- Аналітичне мислення
- Саморозвиток

ОБСЯГ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Вид заняття	Лекція	Практичне заняття	Самостійна робота	Всього (годин, кредитів)
Кількість годин Денна форма	20	20	80	120 – 4 кр.

Підсумковий контроль – залік

ПОЛІТИКА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ

Під час занять вітається активне включення здобувачів в обговорення, виконання практико-орієнтованих завдань, створюється творчий простір для формування практичних умінь і навичок роботи в різних галузях психологічної практики, дотримується студентоцентрикований підхід до здобувачів. При оцінюванні враховується пізнавальна активність, креативність здобувачів, глибина засвоєного матеріалу.

Завдання викладач надає наприкінці заняття, а також висвітлює на сторінці Центру дистанційних освітніх технологій.

При опануванні курсу слід дотримуватись академічної доброчесності. Роботи повинні бути оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел, списування (в т.ч. із використанням мобільних девайсів), втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують, приклади можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності є підставою незарахування роботи викладачем. У разі наявності плагіату в будь-яких видах робіт здобувач повинен повторно виконати роботу. Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час онлайн тестування (наприклад, сервіс центру дистанційних освітніх технологій).

Здобувачі вищої освіти можуть брати участь у Проєкті сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP) <https://nuwm.edu.ua/sp/akademichnadobrochesnistj>

Здобувачі мають право на визнання результатів навчання, отриманих в неформальній освіті.

Освітній процес під час військового стану здійснюється у синхронно-асинхронному форматі з обов'язковим дотриманням безпекового режиму під час повітряних тривог.

СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Перелік тем	Кількість годин Денне відділення				Рекомендована література
	л	пр	ср	всього	
Частина 1. Психологія розвитку як наука					1-36
Тема 1. Предмет, завдання та методи психології розвитку. Основні категорії психології розвитку	2		4	6	
Тема 2. Основні поняття психології розвитку		2	4	6	
Тема 3. Історичний нарис розвитку вікової психології	-		4	4	
Тема 4. Загальна характеристика онтогенезу людської психіки			4	4	
Тема 5. Закономірності та динаміка психічного розвитку в онтогенезі	2		4	6	
Тема 6. Проблема періодизації психічного розвитку	2		4	6	
Тема 7. Розвиток діяльності і спілкування в онтогенезі		2	4	4	
Тема 8. Пренатальний розвиток та народження	2		4	6	
Тема 9. Розвиток відчуттів і сприйняття в онтогенезі		2	4	4	
Частина 2. Загальна характеристика онтогенезу людської психіки					1-36
Тема 1. Психічний розвиток немовляти	2		4	6	
Тема 2. Розвиток особистості і самосвідомості в онтогенезі		2	4	4	
Тема 3. Психологічні особливості раннього дитинства	2		4	6	
Тема 4. Аномалії розвитку		2	4	6	
Тема 5. Психічний розвиток дитини дошкільного віку	2	2	4	10	
Тема 6. Психологічні особливості молодшого школяра	2	2	4	8	
Тема 7. Підлітково-юнацький вік.	2	2	4	10	
Тема 8. Період дорослості	2		4	6	
Тема 9. Рання дорослість		2	4	6	
Тема 10. Період старості як етап онтогенезу			4	6	

Тема 11. Психологічні особливості людей похилого віку.		2	4	6	
РАЗОМ		20	20	80	120

ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Тема 1. Предмет, завдання та методи психології розвитку. Основні категорії психології розвитку

Психологія розвитку як наука. Об'єкт і предмет психології розвитку. поняття про психічний розвиток. Розділи психології розвитку. Етапи психології розвитку. Джерела знань про психічний розвиток. Основні положення всевікового підходу. Задачі психології розвитку: науково-дослідницькі задачі. діагностичні задачі. корекційно-розвиваючі задачі. Основні методологічні положення психології розвитку: принцип детермінізму. принцип системності. принцип розвитку. Основні категорії психологічної науки: мотив, образ, діяльність, особистість, спілкування, переживання. категорії психології та їх зв'язок з різними сторонами психічного розвитку. Місце психології розвитку в системі наукових знань. Місце та роль психології розвитку в психологічній науці. Галузі психології розвитку: психологія дитинства, психологія юнацького віку, психологія дорослості, психологія старечого віку. Методи психології розвитку. Класифікація методів психології розвитку: загальнонаукові методи, методи вивчення нервової діяльності дітей, психогенетичні методи, історичні методи (методи аналізу документів). Етапи дослідження. Принципи організації психологічних досліджень оформлення результатів, отриманих у ході проведення експериментально-психологічних досліджень.

Тема 2. Основні поняття психології розвитку

Розвиток, ріст, формування; прогрес регрес. Поняття розвитку у віковій психології. Чутливість психічного розвитку до чинника часу. Показники психічного розвитку. Поняття психологічної норми. Вік як системна якість. Паспортний вік. Соціальний вік. Фактичний вік. Біологічний вік. Психічний вік. Концепція віку, розроблена Л.С.Виготським. Індикатори психічного віку. Суб'єктивний вік. Час життя, життєвий цикл, життєвий шлях. Детермінанти психічного розвитку. Біологічні основи психіки. Соціальні фактори як умова і джерело психічного розвитку. Поняття середовища в психології розвитку. Підходи Е. Торндайка, Дж. Уотсона, Е. Толмена. Поняття подражання, соціального підкріплення, заохочування та покарання як умов формування нової поведінки. Теорія соціального наuczіння А. Бандури и Р. Уолтерса.

Тема 3. Історичний нарис розвитку вікової психології

Виділення психології розвитку в самостійну область психології. Формування психології розвитку в XIX - XX ст. Загальна характеристика теорій розвитку. Теорії біогенетичні і соціогенетичні. Преформізм, сенсуалізм і теорії конвергенції двох чинників розвитку. Періодизації психічного розвитку дітей. Виділення дитячої психології в самостійну область психологічної науки. Вимоги педагогічної практики. Роль еволюційної теорії Ч. Дарвіна в розвитку генетичної психології. Розробка об'єктивних методів дослідження психіки.

Теорія спонтанного розвитку психіки. Ст. Хол і його концепція педології. Підходи до проблеми психічного розвитку в основних наукових школах. Психоаналітична концепція дитячого розвитку. Підхід до психічного розвитку як навчанню в школі біхевіоризму. Дослідження психічного розвитку дітей в гештальтпсихології. Епігенетична теорія розвитку. Дослідження пізнавального розвитку в руслі генетичної психології. Підхід до психічного розвитку в гуманістичній психології. Ортогенетична концепція Х. Вернера.

Етологічний підхід в психології розвитку. Соціобіологія і етологія людини. Інстинкти і генетичні програми поведінки як основа розвитку індивідуальності.

Екологічний (середовий) підхід в психології розвитку. Зміна змісту поняття середовища. Структура екологічного середовища (мікро-, мезо-, екзо-, макросистеми, по У. Бронфенбреннеру). Соціальне, культурне, наочне середовище.

Вчення Л.С. Виготського про предмет дитячої психології, одиницю аналізу психіки і метод її дослідження. Характеристики вікових стадій: соціальна ситуація розвитку, ведуча діяльність, психологічні новоутворення. Поняття вищих психічних функцій. Поняття умов, джерел і рушійних сил психічного розвитку.

Особливості ставлення дитини до навколишнього світу (його активний характер, опосередкованість відношенням до «суспільного дорослого»). Проблема навчання і розвитку в роботах Л.С. Виготського. Ведуча роль навчання в розвитку дитини. Поняття «зони найближчого розвитку», його теоретичне і практичне значення. Л.С. Виготський про зміст і форму навчання. Теоретичне і практичне значення концепції Л.С. Виготського для психології. Сучасні концепції розвиваючого навчання (Д.Б. Ельконін, Л.А. Венгер, В.В. Давидов).

Тема 4. Загальна характеристика онтогенезу людської психіки

Ключові поняття концепції Піаже: гомеостаз, адаптація, асиміляція, акомодация, децентрація. Стадії інтелектуального розвитку. Інформаційний підхід.

Тема 5. Закономірності та динаміка психічного розвитку в онтогенезі

Розвиток і формування. Онтогенез людини. Поняття „розвиток” і „формування”, „дозрівання” та „становлення”. Розвиток, фази розвитку. Преформований та неформований типи розвитку. Особливості психічного розвитку. Кількісні і якісні зміни людської психіки. Вироблення загальних психічних властивостей особистості. Переходи від нижчих до вищих форм психічного життя. Закономірності психічного розвитку. Показники психічного розвитку. Поняття про психічні норми. Фактори, які визначають розвиток психіки. Співвідношення еволюційного та революційного шляхів розвитку психіки. Рушійні сили психічного розвитку. Природне та соціальне у психічному розвитку. Біогенетична теорія. Соціогенетична теорія. Двофакторна теорія. Учення про вищі психічні функції. Біологічні основи психіки. Поняття середовища в психології розвитку. Значення соціальних умов. Психічний розвиток і діяльність. Головна діяльність і формування психічних процесів, особистісних утворень. Психічний розвиток і спілкування.

Зовнішні та внутрішні умови розвитку. Внутрішні суперечності. Відчуття психічного розвитку до фактору часу. Кризи та стабільні періоди розвитку.

Навчання, виховання та розвиток психіки. Основні підходи до проблеми співвідношення навчання та розвитку. Основні напрямки психічного розвитку дітей у навчально-виховному процесі.

Тема 6. Проблема періодизації психічного розвитку

Вікова періодизація психічного розвитку людини. Вік як системна якість. Історія різних підходів до періодизації життя людини. Загальна характеристика віку. Основні ознаки, за якими виконується вікова періодизація. Періодизація психічного розвитку по Б.Д.Ельконіну. Проблема генетичної періодизації. Особливості психічного розвитку в періоди вікових криз. Визначення віку в культурно-

історичній теорії та теорії діяльності. Розвиток концепції про критичні періоди в психології. Представлення про акт розвитку. Загальний аналіз вікових новоутворень. Двутапність формування новоутворень. Зміст критичного віку: суб'активація здібності. Механізм суб'активації. Проба. Перехід до нового вікового періоду. Соціальна ситуація розвитку в кризі. Структура вікової кризи.

Тема 7. Розвиток діяльності і спілкування в онтогенезі.

Діяльність в системі понять психології. Активність і реактивність. Розвиток діяльності в онтогенезі. Біологічні основи розвитку діяльності в онтогенезі. Основні лінії розвитку активності людини. Основа активності — рефлексорна діяльність. Залежність психічного розвитку від змісту і структури діяльності людини. Теорія генезису діяльності М.Я. Басова, рівні її розвитку. Поняття про зовнішню і внутрішню діяльність. Проблема інтериоризації і екстериоризації діяльності. Загальні моменти в розвитку вищих психічних функцій: перехід у внутрішній план, згортання, довільність. Теорія поетапного формування внутрішньої діяльності П.Я. Гальперіна. Поняття провідної діяльності, її значення для становлення психіки дитини. Спілкування і його роль в психічному розвитку. Розвиток спілкування в дитинстві. Розвиток спілкування в онтогенезі. Спілкування з дорослим — найважливіший чинник розвитку вищих психічних функцій у дітей. Поняття депривації і госпіталізму. Теорія прихильності М. Малер. Етапи і критерії сформованості прихильності. Реакція на розлуку. Форми спілкування (мотиви, потреби, час появи в онтогенезі і засоби, по М.І. Лисячої). Етапи розвитку спілкування дитини з дорослим і однолітками. Чинники успішності цього процесу. Критерії сформованості спілкування.

Розвиток мотивації спілкування з однолітками. Роль однолітків в становленні психіки на різних етапах онтогенезу.

Тема 8. Пренатальний розвиток та народження

Пренатальний період та його етапи. Характеристика періодів пренатального розвитку. Фактори психічного розвитку дитини у пренатальний період. Народження та психічний розвиток дитини. Фактори психічного ризику дитини

Тема 9. Розвиток відчуттів і сприйняття в онтогенезі

Роль сенсорних і перцептивних процесів в психічному розвитку. Дискусія між нативізмом і емпіризмом в психології розвитку. Дослідження сприйняття простору в дитячому віці. Дослідження сприйняття предметів в дитячому віці. Інтерсенсорне взаємодія в дитячому віці. Подальший розвиток сприйняття в дитячому віці.

Тема 10. Психічний розвиток немовляти

Криза новонародженості та комплекс поживлення. Розвиток рухів та дій. Пізнавальний розвиток немовляти. Формування передумов розвитку мовлення. Спілкування з дорослими як провідна діяльність. Основні новоутворення віку

Тема 11. Розвиток особистості і самосвідомості в онтогенезі

Співвідношення категорій особистості, потреб і самосвідомості. Емоційний розвиток в онтогенезі. Основні стадії розвитку особистості в онтогенезі. Властивості особистості і самосвідомості на різних етапах онтогенезу. Індивід, особистість, індивідуальність. Критерії особистості (суб'єктність, упередженість, активність, усвідомленість, довільність). «Внутрішній план дій» в управлінні поведінкою. Мимовільна, вольова і постпроизвольная («вторинна») мотивація. Поняття польової поведінки.

Особистість як суб'єкт дії, самопізнання і спілкування. Формування самооцінки. Формування внутрішньої позиції і самооцінки у дошкільника. Супідрядність мотивів і внутрішні конфлікти. Розвиток афективно-потребнісної сфери. Зміст відчуттів і потреб. Соціальні

відчуття і потреби.

Рефлексія і самовизначення у підлітків. Кризи ідентичності у дорослих.

Тема 12. Психологічні особливості раннього дитинства

Загальна характеристика розвитку дитини 1-3 років. Маніпулятивна та предметна діяльність як провідний вид діяльності. Інші види діяльності. Розвиток мовлення. Характеристика пізнавальної сфери дитини раннього віку. Емоційно-вольова сфера та її розвиток.

Криза трьохрічного віку

Тема 13. Аномалії розвитку

Проблеми онтогенезу в спеціальній психології. Причини порушень психічного розвитку дитини. Класифікація психічного дизонтогенезу. Психологічні параметри дизонтогенезу. Вікова обумовленість відхилень психічного розвитку дітей. Базові складові (передумови) психічного розвитку. Типологія аномального розвитку. Особливості сім'ї „проблемної” дитини. Можливості сім'ї у реабілітації дитини з обмеженими фізичними та інтелектуальними можливостями. Проблеми психологічної допомоги дітям з відхиленнями у розвитку.

Тема 14. Психічний розвиток дитини дошкільного віку

Загальна характеристика розвитку дитини-дошкільника. Гра та її значення для психічного розвитку дошкільнят. Трудова та учбова діяльність дошкільнят. Сенсорний розвиток. Пізнавальний розвиток. Розвиток особистості та емоційно-вольової сфери дошкільників. Новоутворення віку. Криза 7 років.

Тема 15. Психологічні особливості молодшого школяра

Загальна психологічна характеристика ситуації розвитку молодшого школяра. Учбова діяльність молодших школярів. Розвиток пізнавальних психічних процесів. Новоутворення віку.

Тема 16. Підлітково-юнацький вік.

Соціальна ситуація розвитку та поведінка підлітка. Ведучий вид діяльності у підлітковому та юнацькому віці. Розвиток діяльності, спілкування та мотиваційної сфери. Самопізнання особистості. Когнітивний розвиток у підлітково-юнацькому віці. Становлення теоретичного мислення, уяви, мови та сприйняття. Новоутворення віку.

Тема 17. Період дорослості

Проблема визначення критеріїв для побудови періодизації психічного розвитку на етапі дорослості. Розвиток особистості дорослої людини. Професійна адаптація у період дорослості.

Тема 18. Рання дорослість.

Особливості сімейних відносин у ранній дорослості. Особливості взаємодії з фізичним світом. Вплив фізичного розвитку дорослої людини на зміни психічних функцій та особистість. Когнітивний розвиток в період ранньої дорослості.

Тема 19. Період старості як етап онтогенезу.

Загальна характеристика старості. Особливості Я-концепції і розвитку особистості в період старості. Завдання розвитку у старості. Особливості пізнавальних процесів у старості. Емоційна сфера людини у старості. Особливості особистісної сфери. Смерть як закінчення

розвитку.

Тема 20. Психологічні особливості людей похилого віку.

Фізіологічні обмеження та поведінка людей похилого віку. Старіння як психологічне явище. Помирання та смерть як психологічні явища.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1	Підготовка та захист презентації (10 балів)
2	Скласти таблицю «Особливості розвитку особистості в різні вікові періоди» (10 балів)
3	Практико-орієнтовне завдання (рішення кейсів) (10 балів)

Докладний опис завдань для самостійної роботи представлений на сайті ЦОДТ.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Програмні результати навчання	Методи навчання	Форми і засоби оцінювання
ПРН 3. Знання відповідних професійно-етичних норм та моральних цінностей науковця у професійної та життєвої діяльності	лекція традиційна, лекція-презентація ІКТ, семінар з проблемним викладом, інформаційно-ілюстративний метод, аналітичний метод, самостійна робота студентів, частково-пошуковий метод, виконання індивідуальних навчальних завдань, створення ситуації зацікавленості	Поточний контроль: проблемно-пошукові завдання (вирішення ситуативних завдань, кейсів); участь у дискусійних обговореннях Підсумковий контроль: залік (письмова робота)
ПРН 6. Знання психічних властивостей людини, як цілісного утворення, та його зв'язок з навколишнім природним і соціальним середовищем	семінар з проблемним викладом, пояснення, опрацювання наукових досліджень, аналітичний метод, самостійна робота студентів, частково-пошуковий метод, виконання індивідуальних навчальних завдань	Поточний контроль: доповідь, фронтальне опитування, конспект, таблиця Особливості розвитку особистості в різні вікові періоди Підсумковий контроль: залік (письмова робота)
ПРН 7. Розуміння основних напрямків розвитку сучасної системи вищої освіти	лекція традиційна, пояснення, опрацювання наукових досліджень, синтетичний метод, робота під керівництвом викладача, самостійна робота студентів, частково-пошуковий метод, виконання індивідуальних навчальних завдань, створення ситуації зацікавленості	Поточний контроль: захист презентації, конспект, участь у дискусії Підсумковий контроль: залік 9письмова робота)

ПРН 15. Здатність до професійної участі за фахом у виконанні науководослідних програм, грантових проектів	лекція-презентація ІКТ, семінар з проблемним викладом, пояснення, опрацювання наукових досліджень, синтетичний метод, самостійна робота студентів, частково-пошуковий метод, виконання індивідуальних навчальних завдань, методи інтерактивного навчання, створення ситуації зацікавленості	Поточний контроль: участь в дискусії, доповідь, презентація. Підсумковий контроль: залік (письмова робота)
---	---	---

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДНО ДО ФОРМ І ВИДІВ КОНТРОЛЮ

Оцінювання результатів навчання здійснюється відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу в МДПУ імені Богдана Хмельницького» <https://mdpu.org.ua/universitet/informatsiya-shho-pidlyagaye-oprilyudnennyyu/dokumenti-vishhogo-navchalnogo-zaklad/polozhennya-z-organizatsiyi-osvitnogo-p/> та «Положення про бально-накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у МДПУ імені Богдана Хмельницького» <https://mdpu.org.ua/universitet/informatsiya-shho-pidlyagaye-oprilyudnennyyu/dokumenti-vishhogo-navchalnogo-zaklad/polozhennya-z-organizatsiyi-osvitnogo-p/>.

Бально-накопичувальна система оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти з кожного освітнього компонента містить поточний, підсумковий контроль знань та оцінювання самостійної роботи. Робота здобувачів на навчальних заняттях оцінюється за видами навчальної діяльності. Максимальна сумарна кількість балів при оцінюванні роботи здобувачів на навчальних заняттях складає 30 балів. Самостійна робота є видом навчальної діяльності здобувача, яка підлягає оцінюванню. Викладач визначає види самостійної роботи здобувачам. Максимальна сумарна кількість балів при оцінюванні самостійної роботи здобувачів складає 30 балів.

Підсумковий контроль знань – вид контролю, який проводиться наприкінці навчального семестру у формі екзамену, раліку/диференційного заліку.

Загальний бал (ЗБ) з освітнього компонента складається з суми балів, отриманих за навчальну, самостійну роботу та підсумковий контроль знань.

Якщо освітнім компонентом передбачено виконання курсової роботи (КР), загальний бал рахується за формулою: $ЗБ = (ЗБ\text{ ОК} + КР) / 2$, де ЗБ ОК = 100 балів; КР = 100 балів.

Якщо освітнім компонентом передбачено проходження навчальної практики (НП), загальний бал (ЗБ) рахується за формулою: $ЗБ = (ЗБ\text{ ОК} + НП) / 2$, де ЗБ ОК = 100 балів; НП = 100 балів.

Якщо освітнім компонентом передбачено виконання курсової роботи та проходження навчальної практики, загальний бал (ЗБ) рахується за формулою: $ЗБ = (ЗБ\text{ ОК} + КР + НП) / 3$, де ЗБ ОК = 100 балів; КР = 100 балів; НП = 100 балів.

	Бально-накопичувальна система здобувача з освітнього компонента	Частина 1. Психологія розвитку як	Частина 2. Загальна характеристика онтогенезу людської
--	--	--	---

		наука	психіки
Види навчальної діяльності здобувача, які підлягають оцінюванню	Робота на навчальних заняттях (максимальний сумарний бал – 30):		
	Аналіз літературних джерел та складання конспекту	5	5
	Рішення кейсів		5 5 5
	Проблемно-пошукові завдання (вирішення ситуативних завдань)		5
	Самостійна робота студента (максимальний сумарний бал – 30):		
	Підготовка та захист презентації		10
	Скласти таблицю «Особливості розвитку особистості в різні вікові періоди»		10
	Практико-орієнтовне завдання (рішення кейсів)	5	5
	Підсумковий контроль: залік (максимальний бал – 40)		
	Загальний бал (максимальний бал – 100)		

Оцінювання видів навчальної діяльності

Вид навчальної діяльності	Максимальна кількість балів та вимоги до їх накопичення
Складання конспекту	<p>Максимально 5 балів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 5 балів – завдання виконано правильно і якісно, конспект має наступні особливості: змістовна точність; ясна і чітка структуризація матеріалу; наявність стислих аргументів або прикладів щодо положень; -4 бали – завдання виконані в основному правильно, але неповно. При відсутності неточностей у змісті, при його достатній повноті, при чіткій структуризації матеріалу; крім того, у конспекту надані приклади або стисли аргументи щодо головних положень -3 бали – завдання виконані неповно та на низькому рівні. У конспекту зміст надано неповно, з логічними перепустками або помилками, структура тексту нечітка, відсутні докази або приклади щодо головних положень змісту -1-2 бали – завдання виконані неповно з помилками. У конспекту зміст надано неповно, з логічними перепустками або помилками, структура тексту нечітка, відсутні докази або приклади щодо головних положень змісту – 0 балів – відповідь відсутня

<p>Практико-орієнтовне завдання (ситуативні завдання, кейсів)</p>	<p>Максимально 5 балів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 5 балів – завдання виконано правильно і якісно, виявлено вміння студента застосовувати, творчо використовувати психологічні знання на практиці, пов'язані з особливостями і засобами психологічної діяльності. Здобувач демонструє навички ефективної взаємодії, аргументує, переконує, приймає рішення, логічно формулює думку, відстоює власну позицію у процесі вирішення фахових завдань. – 4 бали – завдання виконані в основному правильно, але неповно. В ході виконання завдань допускалися помилки, використані не всі необхідні методи аналізу та узагальнення матеріалу. Здобувач демонструє навички взаємодії, аналізує, аргументує, логічно формулює, демонструє приклади, роблячи вибір, намагається, але не завжди вміє відстояти власну позицію у процесі вирішення фахових завдань. – 3 бали – завдання виконані неповно та на низькому рівні. У ході виконання завдань допускалися помилки, використані не всі необхідні методи аналізу та узагальнення матеріалу. Здобувач демонструє навички взаємодії, обговорює, формулює, демонструє думку, роблячи вибір, не завжди вміє переконати, відстояти власну, віддають перевагу позиції інших у процесі вирішення фахових завдань. – 1-2 бали – завдання виконані неповно з помилками. Здобувач розглядає, розпізнає, описує в загальних рисах, але не визначає зв'язки між закономірностями, особливостями розвитку і функціонуванням психічних явищ в контексті професійних завдань. – 0 балів – відповідь відсутня
<p>Практичне завдання (складання таблиці)</p>	<p>Максимально 10 балів:</p> <p>10 балів - завдання виконане самостійно, повністю без допомоги викладача; має високий рівень поінформованості, потрібний для прийняття рішень; добирає самостійно інформаційні джерела, що відповідають завданню; володіє вміннями творчо-пошукової діяльності</p> <p>8-9 балів - завдання виконане повністю з використанням літератури, запропонованої викладачем; має високий рівень поінформованості, потрібний для прийняття рішень; добирає інформаційні джерела до рекомендованих, що відповідають завданню; володіє вміннями творчо-пошукової діяльності</p> <p>6-7 балів - завдання виконано без допомоги викладача, але відзначається неповнотою викладу думок; уміє чітко і точно інтерпретувати отриману інформацію у контексті своєї діяльності; критично ставиться до отриманої від викладача інформації; наводить аргументи, робить необхідні висновки, може зіставляти, узагальнювати й систематизувати інформацію під керівництвом викладача; вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних і нестандартних навчальних ситуаціях</p> <p>4-5 балів – завдання виконано з допомогою викладача й відзначається неповнотою викладу думок; не завжди вміє чітко і точно інтерпретувати отриману інформацію у контексті своєї діяльності; може зіставляти, узагальнювати й</p>

	<p>систематизувати інформацію під керівництвом викладача; вільно застосовує вивчений матеріал лише у стандартних ситуаціях</p> <p>3 балів - завдання виконано фрагментарно після консультації з викладачем або під його керівництвом; усвідомлює недостатній обсяг інформації, виявляє розуміння висновків з певного питання; володіє вміннями здійснювати первинну обробку навчальної інформації без подальшого її аналізу</p> <p>2 балів - завдання виконано фрагментарно під керівництвом викладача; необхідні практичні вміння роботи з навчальною інформацією не сформовані; не володіє вміннями вибирати відомі способи дій для виконання фахових завдань; більшість передбачених завдань не виконано</p> <p>0-1 балів - необхідні завдання, передбачені навчальною програмою не виконані; не має елементарних умінь працювати з навчальною інформацією, необхідні практичні вміння і навички не сформовані</p>
Творчі завдання (презентація)	<p>10 балів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 9-10 балів – завдання виконано згідно вимог, зміст відповідає темі, представлено широкий аналіз проблеми, – 7-8 бали – завдання виконано згідно вимог, зміст відповідає темі, представлено широкий аналіз проблеми, але є деякі недоліки у тексті, – 4-6 бали – завдання виконано згідно вимог, зміст відповідає темі, представлено достатній аналіз проблеми, але є деякі недоліки у тексті, – 1-3 бали – зміст не відповідає темі, є багато недоліків, невідповідність вимогам щодо оформлення, плагіат. <p>-0 балів – відповідь відсутня 10 балів:</p>

Підсумковим контролем на освітньому компоненті є письмовий залік, на його складання надається 40 балів. Залік включає 2 теоретичні питання (по 10 балів за відповідь на 1 питання), 1 практико-орієнтовне завдання (10 балів) та 10 тестових завдань (по 1 балу за відповідь) з усіх тем, які входять до програми освітнього компоненту. Критерії оцінювання підсумкового контролю подано нижче

Критерії оцінювання підсумкового контролю:

Характеристика критеріїв оцінювання знань	Якісна шкала	Оцінювання теоретичного питання, практичного завдання	За 40 бальною шкалою
Високий рівень	відмінно	9-10	36-40

Характеризується глибокими, міцними, узагальненими, системними знаннями – з предмета, уміннями застосувати знання, творча, навчальна діяльність має дослідницький характер, позначена уміннями самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особистісну позицію.			
Високий рівень Характеризується глибокими і міцними знаннями – з предмета, уміннями застосувати знання, творча, навчальна діяльність має частково дослідницький характер, позначена уміннями самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особистісну позицію.	добре	8	33-35
Достатній рівень Характеризується знаннями суттєвих ознак, понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними. Студент самостійно засвоює знання у стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, синтезом, узагальненням, порівнянням, абстрагуванням), уміє робити висновки, виправляти допущені помилки.	добре	6-7	30-32
Середній рівень Знання неповні, поверхневі. Студент відновлює основний навчальний матеріал, але недостатньо осмислено, не вміє самостійно аналізувати, робити висновки. Здатний вирішувати завдання за зразком. Володіє елементарними вміннями навчальної діяльності.	задовільно	5	27-29
Початковий рівень Відповідь студента при відтворенні навчального матеріалу елементарна, фрагментарна, обумовлюється початковим уявленням про предмет вивчення.	задовільно	3-4	24-26
Незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння застосувати теоретичні положення при розв'язанні практичних задач.	Не зараховано (з можливістю повторного складання)	2-3	21-23
Незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння орієнтуватись при виконанні практичних задач, незнання основних фундаментальних положень	Не зараховано (з обов'язковим повторним вивченням освітнього	0-1	1-20

	компонента)		
--	-------------	--	--

Оцінювання результатів навчання в Університеті здійснюється відповідно до 100-бальної шкали:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики, диференційованого заліку	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C	добре	
64-73	D	задовільно	
60-63	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ, ОТРИМАНИХ В НЕФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ

Здобувачі вищої освіти мають право на визнання результатів навчання, отриманих в неформальній освіті. Визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті, регулюється Положенням про порядок визнання результатів навчання у процесі неформальної освіти в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького <http://surl.li/lgwzd>

Викладач надає здобувачам актуальну інформацію про підвищення рівня професійної підготовки та можливе перезарахування результатів, отриманих у неформальній освіті. Такі рекомендації надаються здобувачам на сторінках освітніх компонентів на ЦОДТ

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основа:

1. Аханова А. В. Вікова психологія в схемах та таблицях. Методичний посібник/ Аханова А.В.- Л.: ЛПК, 2019.- 76 с.
2. Бочелюк В.Й. Методика та організація наукових досліджень із психології: навч. посіб. для студ. ВНЗ спеціальності «Психологія» / Ф.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк. – К.: Центр учбової літератури, 2019. – 360 с.
3. Бочелюк В.Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посіб. для студ. ВНЗ / В.Й. Бочелюк, А.В. Турубарова. – К.: Центр учбової літератури, 2019. – 264 с.
4. Горбаль І. Порівняльний аналіз уявлень молоді та літніх людей про суб'єктивне благополуччя у старості. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, 2016, 6 (303), 256-263.

5. Горбаль І. С. Соціально-демографічні аспекти суб'єктивного благополуччя у літньому віці. Актуальні проблеми психології, Київ, 2014, 11, 9, 219-235.
6. Горбаль І. С. Психологічні детермінанти суб'єктивного благополуччя у пізній дорослості. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013, XI, 6 / 1, 211-218.
7. Горбаль І. С. Соціально-психологічні особливості ціннісних орієнтацій у пізній дорослості. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка Національної АПН України / За ред. С. Д. Максименка, 2012, XIV, 3, 35-43.
8. Дзюба Т.М. Психологія дорослості з основами геронтопсихології: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - К.: Слово, 2013.
9. Дуткевич Т.В. Теорія і практика розвивально – корекційної роботи психолога: навч. посіб. для студ. ВНЗ спеціальності «Психологія» / Т.В. Дуткевич. – К.: КНТ, 2019. – 265 с.
10. Кривенко І., Іванович С. Особистісні особливості життєстійкості школярів у різних навчальних середовищах. Науковий вісник Херсонського державного університету, Серія «Психологічні науки», 2019, 1, 148-153.
11. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - Суми: Університетська книга, 2014.
12. Кушнір Ю. В., Оверчук В.А., Шпортун О.М. Вікова та спеціальна психологія: навчальний посібник. Вінниця: Центр оперативного друку «Документ Принт», 2020. 384 с.
13. Максименко С.Д. Експериментальна психологія: підручник для студ. ВНЗ / С.Д. Максименко, Е. Л. Носенко. – К.: Центр учбової літератури, 2019. – 360 с.
14. Максименко С.Д. Диференційна психологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. -К.: Слово, 2013.
15. Мельничук О.Б. Психологічна діагностика: навч. посіб. для студ. ВНЗ / О.Б. Мельничук. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Каравела, 2019. – 315 с.
16. Мудрак І.А. Психологія (Вікова, педагогічна та спеціальна психологія): методичні рекомендації до практичних занять. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2023. 30 с.
17. Мухіна Л. М. Вікова та педагогічна психологія : методичні рекомендації для дистанційної та самостійної форми навчання. Миколаїв: НУК ім. адмірала Макарова, 2022. 111 с.
18. Олейник Н.О. Вікова психологія (з практикумом) : лабораторний практикум / Н.О. Олейник. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 76 с.
19. Педагогічна психологія: навч. посіб. для студ. ВНЗ / О.П. Сергєєнкова та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2019. – 167 с.
20. Романовська Л.І. Диференційна психологія навч. посіб. для студ. ВНЗ / Л.І. Романовська, Л.О. Подкоритова. – 2-ге вид., стереотип. – Львів: Новий Світ – 2000, 2019. – 234 с.
21. Савчин М. Методології психології: монографія / М. Савчин. – К.: Академвидав, 2013. - 223 с.

22. Савчин М. Вікова психологія: навч. посіб. / Мирослав Савчин, Леся Василенко. – 3-тє вид. перероб., доповн. – К. : ВЦ «Академія», 2017. – 368 с.
23. Сергієнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Вікова психологія. Навч. посібник.- К.: Центр учбової літератури, 2012.- 384 с.
24. Скок А.Г Психологічна служба освіти: навчальний посібник для студентів навчальних закладів. - К.: Слово, 2013.
25. Скрипник Тетяна Вікторівна *Діти з аутизмом в інклюзії: сценарії успіху : Монографія* Одноосібна. Альянт, Київ, 2019.
26. Терлецька Л.Г. Вікова психологія і психодіагностика: підручник для студентів вищих навчальних закладів. - К.: Слово, 2013.
27. Учитель І. Б. , Сулякова М. В., Батраченко І. Б. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібник [електронне видання]: — Дніпро: Середняк Т. К., 2021, — 162 с.
28. Харченко Д.М. Психосоматичні розлади. Теорії, методи діагностики, результати досліджень: навчальний посібник. -К.: Слово, 2015.
29. Чернобровкін В.М. Психологія педагогічної діяльності: практикум: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – 2-ге вид., доп. К.: Слово, 2014.
30. Якименко С.І. Психолого-педагогічні засади виявлення та подолання насилля у підлітковому середовищі: навчально-методичний посібник. - К.: Слово, 2015.
28. Like R.S. General psychology. - London: Routledge. – 2012.

Допоміжна:

29. Максименко С.Д. Медична психологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. – 2-ге вид. К.: Слово, 2014.
30. Мирончак К. В. Зустріч зі смертю: способи організації життєвого досвіду / К. В. Мирончак ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. – 136 с.
31. Краснова О. В. Важкі втрати і психологічний супровід у пізньому житті / О. В. Краснова // Практична психологія та соціальна робота: Науково-практичний та освітньо-методичний журнал. – 2014. – № 8. – С. 51-59.
32. Папуча М. В. Проблема розвитку в психології особистості : навч. посібн. / М. В. Папуча, М. М. Наконечна. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – 52 с.
33. Поліщук С.А. Методичний довідник з психодіагностики: навчально-методичний посібник. Суми: «Університетська книга». 2023. 440 с.
34. Токарева Н.М. Основи вікової психології : навчально-методичний посібник / Н. М. Токарева, А. В. Шамне – Кривий Ріг, 2013 – 283 с.
35. Психологія [Електронний ресурс] : навчальний посібник / В. М. Лугова, І. В. Литовченко, С. М. Голубєв, Г. В. Білоконенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 299 с.
- Ушакова І.М. Геронтопсихологія: підручник / І.М. Ушакова. – Х.: НУЦЗУ, 2014. – 236 с.
36. Царькова О.В. Розвиток психічного здоров'я студентської молоді як фактору професійного зростання: навчально- методичний посібник. - Мелітополь: Люкс, 2014.

Електронні ресурси

1. <https://bohdan-books.com/upload/iblock/921/921f2c365d2624fa97425be483d3b6e1.pdf>
2. https://pidruchniki.com/10561127/psihologiya/psihichniy_rozvitok_lyudini_yogo_osoblivosti
3. Технології розвитку інтелекту: електронний журнал Режим доступу : <http://psytir.org.ua>

4. ver.mdpu.org.ua
4. eprints.mdpu.org.ua
5. dfn.mdpu.org.ua

Публікації з освітнього компонента викладачів освітньої програми, з якими можна ознайомитися в репозиторії <http://eprints.mdpu.org.ua> та у вільному доступі у мережі Інтернет:

1. Osadchy V. V., Varina H. B., Shevhenko S. V., Prokofiev E. H., Serdiuk, I. Use of AR/VR technologies in the development of future specialists' stress resistance: Experience of STEAM-laboratory and laboratory of psychophysiological research cooperation. Paper presented at the CEUR. 2020, 2732 634-649 <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85096134391&origin=resultlist&sort=plf-f&src=s&st1=Varina+H&st2=&sid=de1ffdc32e39e09c2f35431185e8708b&sot=b&sdt=b&sl=21&s=AUTHOR-AME%28Varina+H%29&relpos=1&citeCnt=0&searchTerm> Scopus
2. Prokofieva O., Koshova I., Prokofieva O. Special aspects of personal rehabilitative resources of actual and demobilized military service members. PSYCHOLOGICAL JOURNAL. - Volume 5. - Issue 10 (30). – 2019. – P. 9-26. Index Copernicus
3. Братишко Т.А. Педагогічні особливості конструктивної взаємодії з батьками які виховують дитину з особливими освітніми потребами. Концептуалізація системи сімейно-орієнтованого психолого-педагогічного супроводу родини, яка виховує дитину з особливими потребами /за заг. ред. докт. психолог. наук О.В. Царькової. – Мелітополь: Люкс, 2019. – С. 102-113 <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/9221/202021.pdf>
4. Варіна Г.Б. Особливості використання арт-терапевтичних технологій у процесі психологічного супроводу сімей, які виховують дітей з особливими потребами. Концептуалізація системи сімейно-орієнтованого психолого-педагогічного супроводу родини, яка виховує дитину з особливими потребами / О.В. Царькова, О.О. Прокоф'єва, Г.Б. Варіна та ін.; за заг. ред. докт. психолог. наук О.В. Царькової. – Мелітополь: Люкс, 2019. – С. 389-411 <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8386/>
5. Ковальова О.В., Варіна Г.Б. Здоров'язбережні конструкти в контексті внутрішньосімейної взаємодії у родині, яка виховує дитину з інвалідизацією. The psychological health of the personality and society: the challenges of today. Monograph. Eds. Małgorzata Turbiarz & Hanna Varina. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020; ISBN 978-83-66567-09-2; pp. 242, illus., tabs., bibls. - P. 221-230. - http://pedagogika.wszia.opole.pl/ebook/10_2020.pdf <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/11057> Розділ монографії
6. Ковальова О.В., Варіна Г.Б. Особливості використання техніки об'ємної пісочної мандали «Грані власного я» в процесі корекції почуття провини у батьків, які виховують дитину з інвалідизуючим захворюванням. Інноваційні арт-терапевтичні технології: збірник наукових статей міжнар. наук. інтернет-конф., 12 березня 2020 р., м.Переяслав / [за заг. ред.: В. А. Вінс, Т.М. Кузьменко] / Переяслав (Київ. Обл.): Домбровська Я. М., 2020. – С.14-25 Фахове видання URI: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/11065>
7. Ковальова Ольга, Мартинова-Ганецька Тетяна Особливості нейропсихологічної корекції алалії на різних етапах взаємодії з дитиною / НАУКОВИЙ ВІСНИК МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ СЕРІЯ: ПЕДАГОГІКА 2(29)' 2022, С. 89-96 Фахове видання.

8. Михайленко Л. М. Психологічні аспекти супроводу сімей, що виховують невротичну дитину. Концептуалізація системи сімейно-орієнтованого психолого-педагогічного супроводу родини, яка виховує дитину з особливими потребами: Монографія: [за заг. ред. Н.М. Фалько. – Мелітополь: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького, 2019. Колективна монографія
9. Шевченко С. Дубовік А. The role of the family in shaping the asocial behavior of adolescents. Ключові аспекти наукової діяльності: Матеріали зарубіжної конференції. – Польща, 2020. – С.87-89. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8457> Зарубіжна стаття
10. Шевченко С.В. Психологічна діагностика осіб з обмеженими можливостями як умова ефективної реабілітації та адаптації. Концептуалізація системи сімейно-орієнтованого психолого-педагогічного супроводу родини, яка виховує дитину з особливими потребами: колективна монографія. – м. Мелітополь, 2020. – С. 183-191. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/10050>
11. Шульга О., Царькова О., Сахарова К. Система інклюзивної освіти як об'єкт державного управління в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. Збірник наукових праць. 2019 – Вип. 2. - № 41. – С. 99-108. – Фахове видання. – Режим доступу: Фахове видання Index Copernicus URI: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8391>